

ÖVERLÄNNÄS KYRKA, ÖVERLÄNNÄS SOCKEN, SOLLEFTEÅ KOMMUN

RESTAURERING AV ÖSTRA FASADEN

Innehåll

INLEDNING	3
Objekt / dnr.	
Länsstyrelsens tillståndsärende	
Beställare	
Beställarens ombud	
Entreprenör	
Antikvarie	
Arbetsbeskrivning	
 OBJEKTBEKRIVNING	 3
Beskrivning / Historik	
Kulturhistorisk status	
 ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE	 5
Förutsättningar / tillstånd före restaurering	
Aktuella åtgärder	
Genomförda åtgärder	
 ANTI-KVARISK MEDVERKAN	 15
Synpunkter	
Historiska iakttagelser	
 KÄLLOR	 20

Bilagor:

1. Jämtfasad AB, Tommy Olsson: Anbud.Putsarbeten. Överlänns kyrka. Sollefteå k.n.2007 03 20.
2. Skiss av historiska fynd, östra gavelfasaden.

INLEDNING

Objekt / dnr.

Överlännäs kyrka, Överlännäs socken, Sollefteå kommun. Dnr. 2007 / 36.

Länsstyrelsens tillståndsärende

2007-03-01 dnr. 433-17260-06.

Beställare

Sollefteå / Boteå kyrkliga samfällighet.

Beställarens ombud

Tommy Olsson, Jämtfasad AB.

Entreprenör

Jämtfasad AB, Sundsvall.

Antikvarie

Bodil Mascher, Läns museet Västernorrland. Foton och rapportsammanställning: Bodil Mascher.

Arbetsbeskrivning

Jämtfasad AB.

OBJEKT BESKRIVNING

Beskrivning / Historik

Överlännäs kyrka är belägen högt i det öppna och brukade kulturlandskapet norr om älven. Kyrkan är rektangulär, tornlös och vitputsad kyrkobyggnad ca 19 x 11 meter med spetsigt sadeltak och välbevarad medeltida karaktär. Det branta sadeltaket är täckt av kyrkspån. Stommen i de gamla södra och östra murarna är av gråsten medan de troligen under 1700-talet utflyttade västra och norra murarna har tegelstomme (Erik Modin, Kyrkoärenden, Läns museets arkiv). Entrén sitter numera på västra gavelväggen, där det tidigare fanns ett vapenhus i trä. På södra väggen nära västra sidan finns spår som troligen är en rest av den ursprungliga ingången, som sedan flyttades till det vapenhus som byggdes i väster. En klockstapel, ombyggd 1891, står väster om kyrkans västra ingångsport utanför bogårdsmuren.

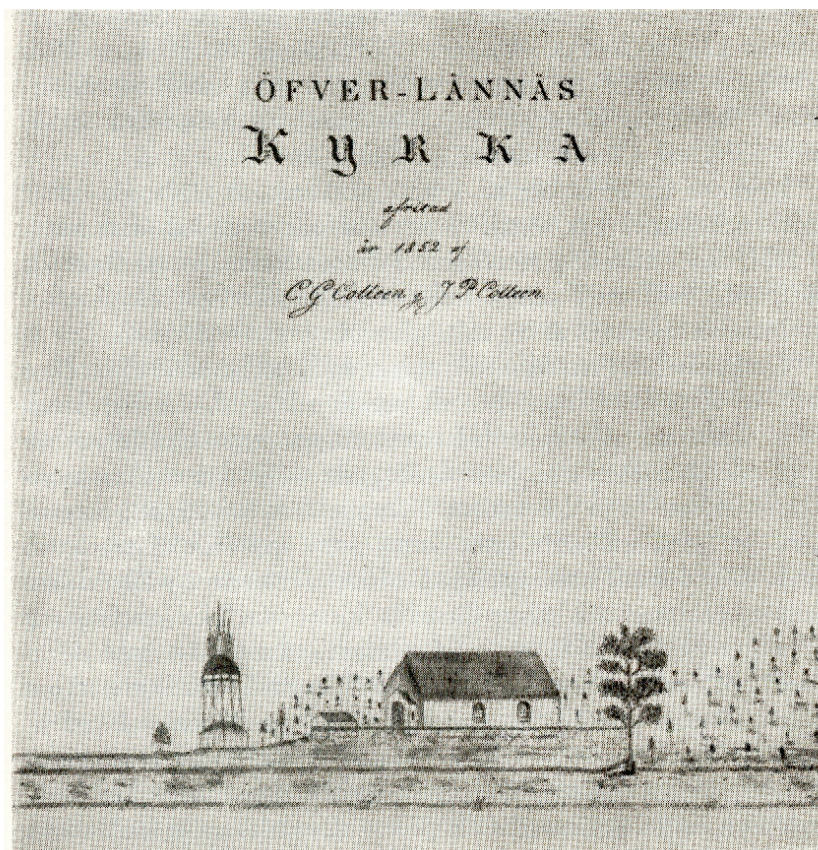
Byggnadsåret är okänt men Överlännäs omnämns som självständigt pastorat i samband med sexårgården 1314. Kyrkans stjärnvalv slogs troligen under 1400-talet. Troligen skedde en utvidgning på 1700-talet, då norra och västra murarna flyttades ca 2 meter skriver Erik Modin 1939. Kyrkans stjärnvalv slogs sannolikt under sent 1400-tal, det är okänt om kalkmålningar existerar. Handlingar gällande kyrkans byggnadshistoria före 1835 gick troligen omintet i en brand i prästgården samma år. Ett bevarat sockenprotokoll från den 15 juni 1788 omtalar dock att kyrkan vid den tiden var i stort behov av upprustning. På grund av

de ökade kostnaderna ansåg då Boteå församling att Överlännäs församling och kyrkans tillhörigheter skulle delas upp mellan Boteå och Sänga

Överlännäsborna godkände inte detta, utan genom deras talesman revisionssekreteraren Johan Norén (från 1759 Nordenfalk) på Holms säteri beslöt man att själva bekosta ny inredning med bänkar, golv och läktare i väster, där säteriets ägare skulle få välja ut egna platser. Johan Edler fick uppdraget att tillverka predikstol och altarpopsats och detta arbete påbörjades i februari/ mars 1789. Altarpopsatsen i empire fick vid 1800- talets början infällda målningar med motivet Jesu bön i Getsemane och en predella med Nattvarden och försågs med en blå draperimålning tillskriven Pehr Sundin från Jämtland.

I en förteckning och beskrivning rörande Överlännäs kyrka tillhörande Boteå pastorat och upprättad 29 dec. 1831 (avskrift) står det om kyrkan att dess byggnadstid inte är känd, vidare om reparationen av kyrkan, som företogs i början av 1800- talet. Då togs större fönster upp, invändig och utvändig putsning utfördes och ny inredning. Där omtalas att predikstol, altare, läktare och siffertavla, tillkom vid 1800- talets början (predikstol och altarpopsats påbörjade av Edler tidigare), att förgyllning gjorts på läktarskrank och bänkar och att all inredning hade blivit målad. Edlers altarpopsats i empire fick infällda målningar med motiv från Jesu bön i Getsemane och en predella med nattvarden. Väggen bakom altarpopsatsen pryddes av en blå draperimålning som tillskrivs Pehr Sundin från Jämtland.

Enligt lantmätaren C. G. Colleens beskrivning av kyrkan fanns år 1852 endast "trenne fönster" på kyrkan och på den vidbyggda sakristian på nordöstra sidan satt ett fönster men ingen närmare beskrivning av placeringen eller om sakristians fönster räknades till det tredje. Trots det upplevde han kyrkan "ganska ljus".

Tuschteckningen av hans auskultant J. P. Colleen från 1852 visar på söderfasaden två rundbågade fönster och ett påbyggt vapenhus på västra gavelfasaden. Colleen omtalar att ingången var genom ett ”vapenhus af träd”, invändigt hade kyrkan 2 valv, läktaren hade två trappor och uppbars av 12 kolonner, barriären hade 15 ”facadspegel” och 16 förgyllda kolonner”. Framför altaret fanns en sten över ett gravkor, sannolikt tillhörande socknens prästerskap.

Under 1800- talets senare del avlägsnades altarmålningen föreställande Jesu bön i Getsemane och altaruspsatsen fick i stället omfatta ett stort spetsbågigt fönster, som senare vid restaureringen 1915-17 försågs med en glasmålning som fortfarande sitter kvar (skrivelse från Bertil Berthelson 1951, Raä dnr. 1555/51). Vid restaureringen 1915-17 försågs altaret också med korset och svepeduken. En tvärvägg byggdes mellan kyrkans västra mur, framför vilken orgelläktaren byggdes och västingången vidgades. Edlers altaruspsats återinsattes vid en restaurering 1951 men en donerad altarmålning tillkom utförd efter en målning av Le Sueur i stället för den gamla. Predellan fick en målning av G. Ekblom efter Giottos målning den Helige Franciskus död.

Kulturhistorisk status

Kyrkan åtnjuter skydd enligt Kulturminneslagen kap. 4.

ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE

Förutsättningar / tillstånd före restaurering

Enligt program ska putsen rivas till murverk och omputsas. Man åtgärdar inte hela kyrkan utan ska begränsa sig till att reparera den östra gavelfasaden. Löst sittande puts och bomtor ska bilas ner och putslagas. Kyrkans övriga fasader rengörs med blästring av färgskiktet. Efter en tids karbonatisering sker avfärgning av hela kyrkan med våtblandad kalkfärg.

1986-87 gjordes den senaste omputsningen av fasaderna med Ernströms ”Serponit” kalkbruk och avfärgningen skedde med gotlandskalk. En betongsockel togs också bort. (L. Markström, Utlåtande över slutbesiktning, 14 nov. 1986, Läns museets arkiv 234-1983).

Genomförda åtgärder

Vid veckoslutet v. 19 meddelar församlingen att man har påbörjat arbeten på östra gavelfasaden. Putsen på östra gavelfasaden har då redan bilats ner och tvättats med högtryck utan dokumentation. Läns museet får under måndagen v. 20 tillfälle till sitt första besök. När putsen rivits och fasaden var rengjord in till murverk syntes spår efter tidigare skeden, vilka dokumenterades (se Antikvarisk medverkan). Under vecka 20 påbörjades grundningen och avfärgningen var färdig veckan före midsommar. Bruket som används är färdigblandat fabriksbruk som sprutas på. Temperaturen var under grundning och början av stockningen tidvis låg på nätterna och vädret har mestadels varit molnigt men även sol.

Grundning, utstockning och ytputs har skett på avvattnad yta med ett hydrauliskt kalkbruk; Maxit Serpo 148. Grundningen är förstärkt med Jura i proportionering 4 delar Maxit Serpo 148 : 1 del Jura. Entreprenören har räknat om denna sammansättning i sin arbetsbeskrivning:

Grundning luftkalk : hydraulisk kalk : ballast 20 : 80 : 550.

Stockning luftkalk : hydraulisk kalk : ballast 45 : 55 : 650.

Ballasten i bruket är 0 – 3 mm. Den våtblandade kalkfärgen av märket Serpo 249 är en fabriksfärg tillverkad med gotlandskalk som bas. Grundning har gjorts i ett skikt med spruta. utstockningen i 3-4 påslag och ytputsen i ett påslag.

Kyrkan har i egen regi underhållit / ommålat fönstren.

Putsning

20070515. Rengjord fasad, grundning med spruta påbörjas.

20070515. Rengjort murverk före grundning. Skador i murverket sätts igen med tegel.

20070515. Grundad fasadyta intill norra takfallet.

20070521. Grundad fasadyta som stått 4 dagar och börjat vitna nertill på östra fasaden.

20070521. Grundad fasadyta som stått 4 dagar kring fönster, på östra fasaden.

Stockning

Efter grundningen fick fasaden stå en vecka innan utstockningen, som gjordes under v. 22 i 3-4 skikt beroende på tidigare skador.

20070531. Yttersta skiktet av stockningen (överst).

20070531. Yttersta skiktet av stockningen.

Ytputs

20070531. Ytputsen sprutas på och jämnas efter med rivbräda.

20070531.

20070531.

20070531. Färdig ytputsad yta under gavelröstet.

Avfärgning

Första avfärgningen gjordes 2007 06 11. Man använder enligt program en ”våtblandad kalkfärg”, som är en fabriksfärg med våtsläckt vedeldad luftkalk som bas. Färgen av märket

Maxit Kulturrkalk, Serpo 249 är inte är detsamma som traditionell kalkfärg utan den innehåller cellulosa för bättre vidhäftning på den gamla hårda kalkputsen. Tillsatt pigment är 12 gram obränd terra per 15 kg våtblandad färg. Man har strukit på 2 färgskikt. Två murare har arbetat samtidigt.

2007 06 12. Andra avfärgningen påbörjas uppe i gavelspetsen.

2007 06 12. Andra färgskiktet påbörjas (gavelröstets södra sida).

2007 07 03. Östra gavelfasaden några dagar efter avfärgning.

2007 07 03.

2007 07 03.

Ommålning / underhåll av fönster (utanför entreprenaden).

2007-05-21. Fönster S fasaden före ommålning.

2007-07-03. Fönster N fasaden efter ommålning.

2007-05-21. Fönster S fasaden före ommålning.

2007-07-03. Fönster S fasaden efter ommålning.

ANTIKNARISK MEDVERKAN

Synpunkter

Det är viktigt att underrätta byggnadsantikvarien på Läns museet i god tid före åtgärder påbörjas.

Historiska iakttagelser

Ovanför spetsbågefönstret syns när muren är frilagd ett fält med stortegel som uppåt avslutas i en rundbågig form, ev. en igensatt fönsteröppning (kyrkans östra mur är troligen intakt, blev ej utvidgad under 1700- talet). Teglet är i varierande storlek (ca 300 x 80 x 140 mm) och olika bränning och sitter ej i förband med den murade bågen. Under sent 1800- tal vet man att altarpopsatsen omfattade ett stort korfönster (se Historik). Senare, vid restaureringen 1915-17, insattes glASFönstret, som fortfarande sitter kvar. Det är möjligt att fönsteröppningen igensattes för att den var alltför stor för glasmålningen från 1915 (i

Berthelsons skrivelse beskrevs det tidigare fönstret som stort). Huruvida det fanns ett korfönster ännu tidigare är osäkert men enligt källorna kyrkans förstorades kyrkans tre fönster i början av 1800- talet (se Historik).

I östra muren finns även ett flertal handsmidd spik sitter i muren troligen för att bruket ska få bättre fäste. I samband med restaureringen 1986-87 togs dendrokronologiska prover på rester av bomlag i västra gavelmuren samt på kraftiga inmurade bjälkar uppe i gavelröset (T. Puktörne: Slutrapport ang. restaurering av Överlännäs kyrka, 870630, Läns museets arkiv 234-1983).

Vidare finns en rest av äldre kalkputs och kalkfärg i NO gaveln nära norra takfallet. Ytan uppvisar spår efter murarkvast och kalkfärg i en ljusgul kulör.

20070515. Bågformens övre del (ovanför nuvarande spetsbågefönster).

20070515. Fönsteröppningens södra del frilagd.

20070515.

20070515.

20070515. Rundbågen är ej i förband med murad yta innanför rundbågen och når ca 1,5 m ovanför spetsbågen.

Äldre putsrest med kalkfärg och märken efter murarkvast i NO hörnet.

Äldre putsrest vid norra takfallet nära NO hörnet mot sakristian.

Ett flertal handsmidd spik troligen som som fäste för bruket.

Ände av rötskadad träbjälke, ev. rest efter bomlag i murverket (se skissbilaga).

Änden på tätvuxen bjälke längs norra takfoten i NO hörnet av långhuset.

KÄLLOR

Litteratur

Colleen C. G.: *Överlännäs socken i Ångermanland år 1852*, karta och beskrivning, Stockholm 1956.

Telhammer, Ingrid: *Ådalens kyrkor*, 1982.

Arkiv

Länsmuseet Västernorrlands arkiv, Kyrkoärenden, handlingar ang. Överlännäs kyrka.